

II. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Д.Д. Бибик,
м. Київ

УДК 378.015.31

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЛІТНЬОЇ ШКОЛИ

Анотація

У статті розглянуто аспекти формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів; окреслено основні організаційні засади формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників – учасників літньої школи мовного та соціального спрямування; виокремлено принципи деонтології; зазначено зміст соціально-виховної роботи формування деонтологічної культури студентів.

Ключові слова: деонтологічна культура, деонтологія, соціальний працівник, літня школа мовного й соціального спрямування, професіоналізм.

Аннотация

В статье рассмотрены аспекты формирования деонтологической культуры студентов высших учебных заведений; очерчены основные организационные принципы формирования деонтологической культуры будущих социальных работников как участников летней школы языкового и социального направления; выделены принципы деонтологии; отмечено содержание социально-воспитательной работы формирования деонтологической культуры студентов.

Ключевые слова: деонтологична культура, деонтологія, соціальний працівник, літня школа языкового и социального направления, профессионализм.

Annotation

The aspects of forming of deontologichnoy culture of students of higher educational establishments are considered in the article; outlined basic organizational principles of forming of deontologichnoy culture of future social workers as participants of summer school of language and social direction; principles of deontologii are selected; maintenance of a socialeducate work of forming of deontologichnoy culture of students is marked.

Keywords: deontologichna culture, deontologiya, social worker, summer school of language and social direction, professionalism.

Професіоналізм фахівців соціальної сфери є інтегральним показником якості освіти, відображенням політичного, соціально-економічного та морального розвитку країни, могутнім чинником формування демографічного, економічного, трудового потенціалів держави й суспільства. Підготовка майбутніх соціальних працівників, здатних цілком відповідати високим професійним орієнтирам, є важливою проблемою, яка стоїть перед професійною соціальною освітою. Особливого значення набуває проблема формування деонтологічної культури майбутнього фахівця, зокрема в умовах

навчання у літніх школах мовного та соціального спрямування професійної підготовки.

Аналіз досліджень доводить відсутність фундаментальних праць, що присвячені питанням сприяння розвитку деонтологічної культури фахівців соціальної сфери з урахуванням на європейських стандартів, а також концептуальних ідей щодо конструктивного вирішення. Спостерігається недостатній рівень розробленості теоретичного, методичного й прикладного аспектів проблеми деонтологічної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, не зважаючи на певні дослідження відомих зарубіжних (Р. Мертон, Т. Парсонс та ін.), вітчизняних (М. Васильєва, О. Глузман, С. Гончаренко, Н. Нічкало, А. Фурман, О. Цокур та ін.).

Предметом уваги вчених стали проблеми формування та розвитку професійної культури педагогів (М. Васильєва, Н. Гузій, Н. Кичук, А. Кучерявий, Н. Лосєва та ін. Осмисленню підходів до педагогічної деонтології сприяли праці Г. Караханової, К. Кєртаєвої, А. Кудєріної та ін.

Проблема формування професійної культури, зокрема деонтологічної культури під час підготовку фахівців до діяльності у сфері надання соціальних послуг та здійснення соціального захисту завжди була в центрі уваги науковців (А. Капської, О. Карпенко, Р. Вайноли, С. Карпенчук, М. Лукашевича, С. Савченка, О. Сєваст'янової, Г. Сєлевко та ін).

Метою статті є висвітлення організаційних засад формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників як учасників літньої школи мовного та соціального спрямування у м.Чєнстохово (Польща).

Суттєвий вплив на вирішення проблеми формування деонтологічної культури майбутнього соціального працівника займають літні школи мовного та соціального спрямування, в яких педагогічні колективи європейських закладів вищої освіти можуть забезпечити професійний саморозвиток майбутніх фахівців. Навчання в умовах літніх шкіл мовного та соціального спрямування ґрунтується, по-перше, на удосконаленні основ майбутнього фаху і його визначальним суб'єктом – клієнтом, який перебуває в складних життєвих обставинах, а по-друге, на удосконаленні мови певної європейської країни. Умови навчання в літніх школах мовного та соціального спрямування сприяють розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців, вихованню людини європейського світогляду і культури, яка поважає права різних груп клієнтів, формуванню в майбутніх спеціалістів знань і вмінь, виробленню моральних принципів та світоглядних орієнтирів щодо здійснення соціального захисту та надання соціальних послуг.

Професійні уміння, що здобуваються людиною, – стверджує К. Платонов, – стають якостями її особистості, у той же час особистісні якості людини, її властивості значно впливають на успішність оволодіння тим чи іншим умінням [2]. Саме цим можна пояснити, що формування деонтологічних умінь, деонтологічної культури багато в чому залежить від особистісних якостей людини. Процес формування та розвитку професійної культури майбутніх фахівців полягає у тому, щоб під час навчання у вищому навчальному закладі “допомагати студенту усвідомити сутність обраної професії, її вимоги

до виконавця, цілі, зміст і функції професійної діяльності, виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту та структури професійної діяльності" [2].

Перед вищими навчальними закладами стоїть дуже складне завдання підготувати майбутнього висококваліфікованого спеціаліста, збагаченого сукупністю фахових та духовно-інтелектуальних цінностей та якостей, які визначають в майбутньому його професійну та морально-етичну значущість.

Здаються безсумнівними твердження В. Семиченко, що з-поміж компонентів професійної культури можна виділити такі:

- формування наукового світогляду;
- оволодіння складними прийомами роботи з будь-якою інформацією;
- розвиток і професіоналізація мислення;
- становлення певної структури характеру;
- формування індивідуального стилю діяльності;
- оптимізація індивідуальної системи життєвих і професійних цінностей;
- засвоєння творчого підходу до вирішення пізнавальних і практичних завдань;
- формування стійкої професійної позиції тощо [3].

Проте, визначення деонтологічної культури потребує більш детального аналізу поняття "деонтологія". Загальновідомо, що деонтологія (від гр. *deontos* – "обов'язок" і *logos* – "вчення") – це наука, яка вивчає правила і норми обов'язку фахівця у сфері його професійної діяльності. Термін "деонтологія" був уведений у науковий обіг на початку XIX століття англійським філософом і правознавцем Ієремією Бентамом (1748-1832), для визначення науки про професійний обов'язок людини [4].

Задовго до введення терміну "деонтологія" в науковий обіг було визначено основні принципи, які регламентують поведінку та дії фахівця у спілкуванні з оточуючими. До основних принципів, яких дотримувалось людство минулих епох належать: гуманне ставлення до людей; надання професійних послуг людям незалежно від расової, політичної та регіональної приналежності; повага до честі і гідності людини; професійний оптимізм.

Зрозуміло, що відображення нормативних вимог щодо надання соціальних послуг різним групам клієнтів, професійних норм у свідомості фахівця соціальної сфери надає йому змогу більш повно і адекватно сприймати складні життєві обставини в якій опинилися клієнти, орієнтуватися в них, відпрацьовувати стратегію і тактику, мету та конкретні механізми соціального захисту та допомоги. Визнання і прийняття майбутнім фахівцем соціальної сфери цих норм як базових принципів професійного обов'язку допомагає йому сформувати належне ставлення до обраної професії та професійної діяльності в цілому.

Певна річ, що кожна професія потребує різних вимог, які вважаються належними, необхідними для представників даної професії. Тому прикметник "деонтологічний" значною мірою відображає зміст поняття "професійний", а

деонтологічна культура є проявом тих ціннісних норм та проявів життєдіяльності людини, які забезпечують зв'язок особистості й професії. Місце деонтологічної культури в системі відносин «особистість-професія» можна представити як певний взаємозв'язок впливу на успішність професійної діяльності особистісних та професійних складових. Даний підхід нами відображено на рис. 1.1.

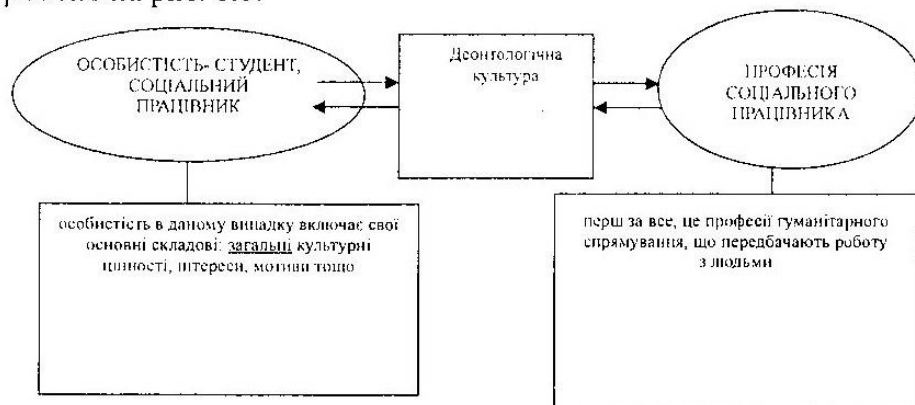

Рис. 1.1. Місце деонтологічної культури в системі відносин «Особистість – Професія соціального працівника»

Деонтологічні знання студентів вищих навчальних закладів та, зокрема деонтологічна культура, повинні якісно та успішно формуватись та розвиватись в процесі соціально-виховної роботи закладу протягом всього перебування у ньому, – трактує А. Кудеріна [5]. Набуття деонтологічних цінностей здійснюється не тільки через пряме, але й опосередковане спілкування, проявляється в діяльності як характеристика особистості, що засвідчує максимальний ступінь розвитку певних якостей та властивостей індивідуума, – так вважає Л. Переймибіда. На думку цієї дослідниці, проблема формування деонтологічної культури повинна бути «спрямована на вивчення зовнішніх, внутрішніх, психічних, моральних, соціальних, уроджених і набутих якостей та властивостей майбутнього фахівця, які є складною динамічною системою в подальшій професійній діяльності» [1].

Для ефективності формування та розвитку деонтологічної культури студентів Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова суттєве значення є зміст соціально-виховної роботи, який з нашої точки зору, має відповідати таким умовам, як:

- спрямування форм та методів навчально-виховного процесу на формування деонтологічної культури студентів;
- обґрунтування сутності деонтології та значущості її для майбутньої професійної діяльності фахівця;
- упровадження зв'язків деонтологічного виховання з фаховою практичною діяльністю студентів та їх професійними обов'язками;

- формування та розвиток засад деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів.

Отже враховуючи необхідність та важливість упровадження зв'язків деонтологічного виховання з фаховою практичною підготовкою та діяльністю розпочалась співпраця НПУ ім. М.П. Драгоманова та ПОЛЬЩІ в умовах літньої школи мовного та соціального спрямування. Студенти й викладачі Інституту соціальної роботи та управління Драгоманівського вишу отримали змогу відвідати Польщу в рамках Літньої школи польської мови, яка проходила у Вищій лінгвістичній школі м. Ченстохова з 8 до 20 липня 2013 року. Це стало можливим завдяки угоді про співпрацю двох вищих навчальних закладів та програмі подвійного диплому.

Специфіка роботи Літньої школи польського язика відповідно до нашої мети та завдань була як мовного, так і соціального спрямування. Можна стверджувати, що майбутні соціальні працівники, які обрали навчання саме у Вищій Лінгвістичній Школі м. Ченстохова, це майбутні фахівці-професіонали соціальної сфери, на яких суспільство може покласти завдання щодо захисту та допомогу соціально незахищеним верстам населення. Це певна група особистостей, які створюють деонтологічну культуру в суспільстві, в якому вони живуть та у своєму повсякденному житті, самостійно формуючи себе як майбутнього висококваліфікованого фахівця соціальної роботи та культурного громадянина України та Євросоюзу.

Ми, розглядаємо студентську молодь як пріоритетну соціальну групу Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова та Вищої Лінгвістичної Школи м. Ченстохова. Саме тому формування деонтологічної культури є професійною необхідністю щодо розвитку навичок повсякденного спілкування. Відповідно вивчалися такі аспекти, як курси з польської мови, тренінг соціально-психологічних компетенцій, соціальної медіації і тренінг соціальних здібностей, ознайомилися з новими інформаційними технологіями. Усі дисципліни викладаються дуже цікаво і закріплюються практичними навиками, логічними та розвивальними іграми для засвоєння деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників.

Обґрунтовуючи педагогічні умови формування деонтологічної культури наших студентів, ми звертали значну увагу саме на вік студентів, що становить переважно 17-22 роки. Це той вік, коли особистість орієнтується на найближче соціальне оточення: друзів, однокурсників, а також на суспільство та майбутню роль у ньому. Зазначений вік є сензитивним для формування моральних норм, професійних здібностей та деонтологічних якостей. Студенти в такому віці ще звертають увагу на зауваження та рекомендації викладачів-кураторів. У їхніх судженнях та роздумах ще присутні розуміння та розрізнення таких понять, як "байдужість" – "чуйність", "відповідальність" – "безвідповідальність", "допомогти – нашкодити". Тому ми можемо стверджувати, що в такому віці майбутня професійна відповідальність та професійний обов'язок усвідомлюються як моральне почуття майбутнього фахівця, що має виражену соціальну та професійно-етичну спрямованість. Цей факт підтверджено й результатами експериментального дослідження. Так, підвищився рівень умінь

здійснення аналізу професійної діяльності соціальних працівників в ситуаціях надання соціальних послуг, це пояснюється досвідом, набутим під час навчання в літній школі, засвоєнням необхідних знань і вмінь. Крім того варто зазначити, що при здійсненні аналізу враховувався деонтологічний аспект діяльності фахівця щодо розв'язання складних життєвих обставин, в яких опинився клієнт. У свою чергу доводить ефективність організаційних засад діяльності літньої школи мовного та соціального спрямування з формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників.

Так, польські викладачі у своїй діяльності використовують новітні технології та намагаються максимально доступно донести матеріал, щоб його можна було застосувати в майбутньому на практиці. Також, крім занять в університеті, ефективною була організація ознайомлення з їх діяльністю соціального центру в Калетах, де українські студенти могли порівняти практичну складову соціальної роботи Польщі з вітчизняною.

Суттєвим впливом вважається і вивчення мови, яке активно поєднувалось з екскурсійною та розважальною програмою, що не тільки урізноманітнює перебування в країні, а й істотно допомагає в навчанні, даючи можливість зрозуміти культуру і традиції країни, поспілкуватися з носіями мови, прибрати мовний бар'єр, відчувати сучасну мову та її особливості. Традиційно літні мовні програми серйозну увагу приділяють організації розваг – екскурсій, заходів тощо. Студентам пропонували у вільний від навчання час відвідати різні музеї, кіно, театри, тематичні вечірки, галереї, поїхати в ті чи інші міста. Це дає можливість удосконалювати навички спілкування польською, поповнювати активний словник новою лексикою, вчитися використовувати мову в невимушеній неформальній атмосфері.

Таким чином, зміст навчання майбутніх соціальних працівників в умовах літньої школи мовного та соціального спрямування побудований на основі врахування принципів деонтологічної культури, а їх впровадження передбачало реалізацію відповідних організаційних засад.

Однак проведене дослідження не вичерпує всієї проблеми особливості діяльності літньої школи мовного та соціального спрямування з формування деонтологічної культури майбутніх соціальних працівників. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти професійного самовдосконалення щодо набуття деонтологічних знань, особливості організації деонтологічної підготовки майбутнього соціального працівника, соціально-педагогічні та організаційні підходи до забезпечення ефективності деонтологічної підготовки в умовах співпраці вітчизняних та європейських вищих навчальних закладів.

Література

6. Переймибіда Л.В. Особливості формування деонтологічної культури в учнів медичного ліцею при вищому навчальному закладі // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: Збірник матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 16-18 травня 2007. – Т. 4. – С. 200–202.
7. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 244 с.

8. Созонов В.П. Воспитание на основе потребностей человека / В.П. Созонов // Педагогика. – 1993. – № 2. – С. 28–32.
9. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства / И. Бентам. – М. : РОССПЭН, 1998. – 415 с.
10. Кудерина А.Е. Формирование деонтологических качеств будущего учителя в процессе профессиональной практики (в условиях педагогического колледжа): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / А.Е. Кудерина. – Караганды, 2008. – 20 с.

Д.М. Годлевська,
м. Київ
В.В. Крижанівська,
м. Луцьк

УДК: 37. 013. 42

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація

В статті аналізуються наукові підходи до розуміння поняття «індивідуального стилю професійного спілкування»; визначаються особливості продуктивного стилю професійного спілкування викладача, які впливають на ефективність формування професійної культури спілкування майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна підготовка, професійне спілкування, індивідуальний стиль професійного спілкування, продуктивний стиль професійного спілкування викладача.

Аннотация

В статье анализируются научные подходы в понимании понятия «индивидуальный стиль профессионального общения»; определяются особенности продуктивного стиля профессионального общения преподавателя, которые влияют на эффективность формирования профессиональной культуры общения будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное общение, индивидуальный стиль профессионального общения, продуктивный стиль профессионального общения преподавателя.

Summary

In the article the scientific approaches in understanding of the concept "individual style of professional communication" are analyzed; the features of productive style of the teacher's professional communication which influence efficiency of professional communication culture formation of future experts are defined.

Keywords: vocational training, professional communication, individual style of professional communication, productive style of the teacher's professional communication.

У сучасному суспільстві молодому фахівцю, який приступає до своїх обов'язків після закінчення вищого навчального закладу, необхідно володіти високим рівнем комунікативної культури, бути мобільним, організованим. Це дозволить йому професійно успішно взаємодіяти в різних ситуаціях спілкування, уникати в практичній діяльності таких якостей, як різкість та